

150 ÉVE HALT MEG PUSKIN

„Vezérlő teremtő szellem”

Dosztojevszkij nevezte így a nagy orosz költőt, míg Gorkij azt vallotta: „nálunk mindennek ő jelenti a kezdetét”. Egyik kortársa, Belinszkij azt mondta Puskin főművéről, az Anyeginről, hogy az élet enciklopédiája. „Puskin mindig az egész határt nézte” – írta róla Németh László. Ebben a megállapításban benne van a költő számtalan lírai alkotása, verstörédéke, a prózáiról megannyi regénye, elbeszélése, cikke, tanulmánya, naplófeljegyzése, ami e rövid 38 év alatt keletkezett. A gazdag irodalmi örökség újbóli feldolgozása, kötetekbe rendezése az évezred végéig folyó munka a Szovjetunióban. Puskin hagyatékából olyan részleteket válogattunk, amelyek kevésbé ismertek, ritkábban olvashatók.

„Ha én lennék a cár, magamhoz hívatnám Alekszandr Puskin, és így szólónék hozzá: — Alekszandr Szergejevics, ön kitűnő verseket ír. Puskin kissé zavartan, szerényen meghajolna, mire én így folytatnám: — Elolvastam a Szabadsághoz címzett ódáját. Kissé zavaros, megfontolatlan, de van három kitűnő versszak. Sok belátás nem volt önben, de semmi esetre se akart engem a népem előtt ostoba vádakkal bemocskolni. Meglehet, nem helytállóak a nézetei, de azt látom, hogy tisztelte az igazságot, sőt a személyes becsületet is, még a cárét is.

— Ó, felség, miért emlegeti ezt a gyerekes ódát? Sokkal jobb lett volna, ha elolvas a *Ruszlán és Ludmilla*-ból legalább három vagy hat éneket — ha már az egészet nem olvassa el —, vagy a *kaukázusi fogoly* első részét, esetleg a *Bahcsiszeráji szökőkutat*. Az *Anyegin* kézírata nyomdában van, és nagy megtiszteltetés lenne számomra, ha két példányt átküldhetnék felséged könyvtárába J. A. Krilovhoz, és ha felséged ráérne...

— Bocsásson meg, Alekszandr Szergejevics. A mi uralkodói szabályunk: a teendőket ne szaporítsd, de ne fuss meg előlük...”

Puskinnak az *Oda a szabadsághoz* című verse azonban egy csepvet sem nyerte el — hogy is nyerhetne volna el — a cár tetszését. Sorai, melyek oly gyakran összecsenegnek Petőfi szavaival, magukért beszélnek:

„Remegjétek, zsarnok vakok, / kiket a sors szeszélye kedvel! / Esett rabok, figyeljétek fel, / és vakmerőn lázadjatok! / Ó, jaj! bármerre nézhetek, / csak ostorok, bilincsek ezre; / pusztít a jogrend, rég beteg, / s a rabság könnyét látom egyre; / mindenhol bitor hatalom, / az elfogultság vak ködében / ül trónra — rabszellelem van ébren, s a hírnév átkos vágya nyom / ... Királyok, jó lesz tudnotok, / sem büntetések, sem jutalmak, / se börtönök, se templomok / nem védenek meg orv hatalmat. / Mint elsőik hajtások fejet, / a törvény védelmére készen, / s a szabad nép nyugalma lészen / örökkön ör a trón felett!”

I. Miklós cár, aki többféle lépést is tett, hogy megnyerje ma-

gának az 1825-ös dekabrista felkelés nemesi vezetőit. Puskin is magához rendelte. Formálisan megszüntette száműzetését, sőt megígérte, hogy a költő maga lesz saját műveinek cenzora. A legnagyobb „hóstedtet” a hajdani lázadónak azonban mégis az jelentette, hogy az uralkodó felkérte: készítsen egy jelentést az orosz ifjúság nevelésének helyzetéről. Puskin tudta, hogy a cár kegyei-nek visszanyeréséhez el kell ítélnie a haladó szellemű iskolákat, de ahogyan egy barátjának írta: „kár lett volna elszalasztani a jóra is felhasználható alkalmat”.

A feljegyzés tehát megszületett (részletek): „A legutóbbi események több szomorú igazságot fedtek fel. A műveltség és az erkölcs elégtelensége sok fiatalembert bűnös tévelygésbe taszított... Nemcsak a külhoni eszmeáramlatok hatása végzetes hazánkra: a nevelés, helyesebben mondva, a nevelés hiánya a gyökere minden bajnak... Oroszországban az otthoni nevelés egyáltalán nem kielégítő és rendkívül erkölcstelen. A gyermeket csak szolgák veszik körül, csak förtelmes példát lát, önféjű lesz vagy rabságban él, semmi fogalma sincs az igazságosságról, az emberek kölcsönös kapcsolatairól, a valódi becsületről... Feltétlenül meg kell tanítani a növendékeket a becsület és az emberszeretet szabályaira...”

Ugyanez az aggódás hangzik el Puskinnak az orosz irodalom fejlődését késleltető okokról írt eszszéjében is. „Nálunk még nincs sem irodalom, sem könyvek, minden ismeretünket, minden fogalmunkat kisgyermek korunktól kezdve külföldi könyvekből merítettük, hozzászoktunk, hogy idegen nyelven gondolkozzunk; a század műveltsége megköveteli, hogy fontos tárgyakkal foglalkozó gondolatokkal tápláljuk agyunkat, amely már nem elégedhet meg a képzelet és a harmonia csillogó játékaival, ám a tudomány, a politika és a filozófia orosz nyelven még nem szólalt meg...”

„Milyen a mi publikumunk?” — tette fel a kérdést Puskin az orosz színházról szóló fejtegetésében. Válasza: „Az opera, tragédia, balett kezdete előtt a fiatalember végigsétál a zsöllye

Nevem vajon mit mond neked?

Nevem vajon mit mond neked? Elhal, mint a távoli partra csapódó ár szomorú hangja, mint erdőn éjjeli neszek.

Emlékkönyvedben ott marad örökre halott nyoma, mintha elfeledett nyelven virítana valami díszes sirirat.

Mit mond? Az újabb, hevesebb szenvedélyek közt elfeledted; tiszta, gyöngéd emlékeket nem szűr már belőle a lelked.

De bús napokban csendesen mondd ki, bármi gyötörne téged; szólj: Nem felednek el sosem, van még egy szív, amelyben élek...

EURSI ISTVÁN fordítása

mind a tiz során, ráhag a lábakra, társalog minden ismerőssel és ismeretlennel.” A korabeli orosz színházban „gyilkos közöny” fogadja a művészeket — alapítja meg Puskin.

Az orosz költő még kevésbé volt elnéző, amikor a drámai műfaj kritikáját írta meg. „A dráma az utcán született, a nép szórakoztatására. A nép, mint gyermek, érdekességet, cselekményt követel. A dráma szokatlan, különös esemény számára... A dráma (azonban) elhagyta az utcát, és átköltözött a palotába, a művelt, előkelő társaság igényeinek megfelelően. A költők az udvarhoz szegődtek... ekkor a dráma elhagyta a közérthető nyelvet a divatos, választékos, kifinomult beszédmóddért...”

Az orosz irodalom Puskin korában gyerekcipőben járt. A költő heves szavakkal kelt ki az olvasóközönség érdekében. (Szavai súlyát azonban csökkenti az a tény, hogy akkoriban az orosz lakosságnak csupán néhány százaléka tudott olvasni.) „Meglehetesen különösnek találjam mindazonáltal, hogy első gyermekkorát élő irodalmunk, amely

egyik műfajban sem mutat fel semmilyen mintaképet, csekély számú kísérleteivel is már el tudta tompítani az olvasóközönség ízlését... Mit tegyek, megvallom, én az irodalmat illetően szkeptikus vagyok (hogy rosszabbat ne mondjak)...”

Puskin évekig foglalkozott újságcikkek írásával. Sőt maga is alapított, illetve szerkesztett egy lapot, Kortárs címen. Így a sajátban megjelenő kritikákról vallott véleménye megalapozott ismeretekről vall. „Folyóiratainkban a kritika száraz bibliográfiai közleményekre, többé-kevésbé szellemes szatirikus megjegyzésekre, általános baráti dícséretre korlátozódik, vagy egyszerűen átalakul a kiadónak a munkatársakkal, a korrektórokkal stb. folytatott házi levelezésévé... Ezeknek a családi tréfálkozásoknak biztosan megvan a kulcsuk és valószínűleg nagyon szórakoztatóak; de számunkra egyelőre semmi értelmük sincs.”

A bírálatot azonban Puskin nem szűkítette le csak az irodalomra, illetve a művészeti életre. Hol humoros, ironikus, hol meg keményen támadó hangú versei, elbeszélései ítéletet mondtak az orosz falu állapotáról, az emaradt feudális viszonyokról, a cári önkény által gúzsba kötött szellemi életéről, a nemesség nagy részének tunyaságáról. Sohasem riadt vissza attól, hogy némelyeknek, vagy esetleg sokaknak, nem tetszik, amit ír. Azt vallotta, csak azok bírálják őt, akik nem értik alkotásait. „Óh, költő, ne siess tetszeni a tömegeknek; / zúg a taps, de csak egy óra az élete, / aztán felharsan a barmok ítélete, / s egyszerre jéghideg kacaj nyírít körötted. / Király vagy, légy az! Élj magadban! Élj szívvel: / figyelj némán az ő titkos jeleire, / ... Bennem a jutalom, legfőbb bírád magad vagy! / Köpdössék össze bár tűzét oltáraidnak, / és sújtsa művedet kifogás, szitok, átok...”

Az orosz vidékről, a faluról Puskin egyszerre tudott haraggal és a legnagyobb fokú szerességgel írni. A *Falu* című versében egyidejűleg fejezte ki bánatát, hiszen látnia kellett az ott élők nehéz sorát, de ugyanakkor élete legszebb pillanatainak is nevezte a hazatérés perceit. „Köszöntelek, kis falum, — hozzád hozott az út, / békesség, munka és ihlet örök tanyája, / hol önfeledt tünődés tengerébe fut / napjaim láthatatlan árja / ... Mert gondok terhe itt a lelket mélybe rántja, / hol csírázik a föld, s virágzik hegy s a rét; / a néma arcokon szemem döbbenne látja / a szellemi szegénység gyilkos bélyegét”.

Alekszandr Puskin 150 éve halott. *Sírfeliratok* című versében így búcsúzott életétől, művészetétől: / „Puskin nyugszik alatt. Az ifjú múza mellett / lelt sok új napot ölelkezve, hegyelve. / Nem mívelt semmi jót. De belül-nézd a lelket — / csak jó volt, Isten úgy segítje!”

N. E.